

ціональний університет імени Олеса Гончара, (Днепропетровськ, Україна), E-mail: lera.moonko@gmail.com.

Неправительственные организации как инструменты «умной силы»

Аннотация. В статье рассмотрена роль неправительственных организаций как инструментов влияния на международной арене и их растущую роль за последние годы. Первоначально, неправительственные организации – часть инструментальной базы мягкой силы. В статье указано, что НПО, имея ограниченные ресурсы, используют метод привлечения, с помощью которого получают желаемые результаты. Возможность НПО влиять на гражданское мнение и активность определена как главный метод распространения влияния международного актора на объект воздействия.

Ключевые слова: Неправительственные организации, мягкая сила, разумная сила, международные отношения, международные актеры, влияние.

Manko V., post-graduate student of the department of international relations Oles Honchar Dnipropetrovsk national university (Dnipropetrovsk, Ukraine), E-mail: lera.moonko@gmail.com.

Non-governmental organizations as a tool of “smart power”.

Abstract. The article examines the role of NGOs as instruments of influence in the international arena and their growing role in recent years. Primarily, NGOs - part instrumental basis soft power. The article stated that NGOs with limited resources, using the method of involvement by which get the desired results. The ability of NGOs to influence opinion and civic activity is defined as the main method of spreading the influence of international actors on the receptor.

Western NGOs are important tools for spreading or growing influence, creating or improving image, creating information centers locally, media-responding groups etc. Assistance and development of journalism and communication between journalists and NGOs, and the help to civil activists or future leaders is a balanced and smart policy that in the future will guarantee support and create an important center of power in the required region.

Key words: NGOs, soft power, smart power, international relations, international actors influence.

УДК 327

Кремена В. І.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології

Дніпропетровського національного університету
імени Олеса Гончара

(Дніпропетровськ, Україна), E-mail: vvvvvvv2002@ukr.net

ПАРТІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ТРАДИЦІЙНІ ТИПОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Анотація. Описано основні типології політичних партій. Визначено можливості та перспективи їх застосування в умовах партійної системи України. Обґрунтовано, що розроблені М. Дюверже, С. Ньюманом, А. Веїром, А. Панеб'янко та С. Волинцем класифікації політичних партій можуть, за певних умов використовуватись для аналізу партійної системи України. За умови адаптації вони можуть використовуватись, проте головним чином їх значення полягає у описанні та обґрунтуванні використання типологізуючої ознаки, згідно з якою можна розробляти власні типології, поділяючи партії, наприклад, на партії з єдиною організацією в основі, блоки, що складаються з групи партій; інклюзивні та ексклюзивні, партії з різним типом відносин між центром та регіональними організаціями з відмінністю в мірі підконтрольності та автономності регіональних організацій.

Ключові слова: політична партія, партійна систем, партійна система України.

Спроби застосування в рамках аналізу партійної системи України традиційних типологій політичних партій зазвичай не вирізняються результативністю. Наприклад, така загальновизнана шкала «ліві-праві» мало що додасть до розуміння відмінностей між політичними партіями в Україні, оскільки в більшості вони ста-

ранно уникають будь-якої чіткої ідеологічної орієнтації. Л. Гонюкова, хоча спочатку й заявляє, що «сьогодні серед 200 політичних партій, зареєстрованих до 1 квітня 2014 року, частину важко ідеологічно ідентифікувати, а частина має слабку ідеологічну артикуляцію» [1, с.5], проте далі в своїй праці «Політичні партії України: сучасність та перспективи розвитку» аналізує їх з застосуванням саме ідеологічних маркерів: комуністична, слов'янофільська, соціалістична, соціал-демократична, ліберальна, консервативна, християнська, екологічна. Найбільш кількість партій нею була віднесена до маркеру: народно-демократичні, близько 50 партій (24% від їх загальної кількості), серед яких: Політична партія «Партія українського народу»; Політична партія «Народна ініціатива»; Політична партія «Міст»; Прогресивно-Демократична Партія України; Громадянська партія «ПОРА»; Республіканська Партія України; Політична Партія «Третя Сила»; Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»; Партія «Демократичний союз»; Демократична партія України та ін. [1, с.7].

Застосування подібних маркерів виглядає виправданим, оскільки Л. Гонюкова аналізує усі зареєстровані в Україні партії. Тому усі маркери є використані, кожна позиція є заповненою. Проте якщо намагатись використати ці маркери для аналізу парламентських партій, то більшість з них виявиться зайвими. Це веде нас до висновку про актуальність визначення придатності для опису українського політичного процесу класичних, традиційних та нових типологій партій, розроблених на підставі дослідження та узагальнення досвіду партійної діяльності в демократичних країнах.

Основна частина. Українські дослідники нерідко взагалі відкидають світовий досвід класифікації та типологізації політичних партій, намагаючись запропонувати власні варіанти. Дійсно, важко застосовувати щодо України класифікацію М. Дюверже, яка передбачає поділ на кадрові та масові партії, оскільки усі українські партії тяжіють до кадрових, або класифікацію С. Ньюмана, який виділяв партії індивідуального представництва та демократичної чи масової інтеграції, оскільки українські партії не виконують жодну з функцій пов'язаних з кожним з типів. Ці класифікації вже викликають критику не тільки в Україні і власне вважаються застарілими, проте для нас важливий сам підхід, який пропонує для класифікації партій не тільки їх ідеологічні засади, а щось категоричне інше: організаційну структуру та функції.

Ми можемо відкидати поділ на кадрові та масові, але використавши запропонований М. Дюверже підхід, можемо запропонувати власні варіації типів партій, вже виходячи з українських реалій. Аналогічна ситуація з функціональним підходом та поділом на партії індивідуального представництва та демократичної чи масової інтеграції. Чи використовують ці підходи українські вчені? Практично ні. В Україні теоретико-методологічним проблемам аналізу партійних систем присвячені дослідження Л. Ануфрієва, А. Мелешевича, М. Обушного, Ю. Остапця, Б. Райковського, А. Романюка, Ю. Шведа, проте питання класифікації політичних партій зустрічається лише в деяких випадках.

Наприклад Л. Ануфрієв в статті «Партійна система України: особливості розвитку» [2] намагаючись описати особливості партійної системи за підсумками виборів 2006-2007 років, звертає увагу на найбільш помітний фактор – поляризацію партійної системи на основі чітко вираженої регіональної локалізації електоральної бази основних політичних сил. Класифікацію політичних партій він пропонує проводити на базі територіальної локалізації їх електоральних баз. Ця особливість партійної системи, на думку Л. Ануфрієва, «є результатом політизації і інституалізації існуючих особливостей між різними регіонами країни і їх населенням ... регіоналізацію політичного простору країни акторами (політичні партії, блоки, окремі політики), які формуються на основі ідентифікації з регіональним колективним «ми» на протигау іншому регіональному «вони» [2, с.570].

Щодо згадуваної вище класифікації політичних партій в Україні за ідеологічним принципом, Л. Ануфрієв говорить про відмирання ідеологічних партій, яке й зро-

било неможливим використання цієї класифікації, тобто фактично він має на увазі зникнення типологізуючої ознаки.

Автори аналітичної доповіді «В Україні формується партійна система обмеженого плюралізму» [3], яка хоча й близька до публіцистики, проте містить важливі спостереження та узагальнення, згадують про класичний поділ на «правих» та «лівих», але також говорять як про більш адекватний поділ партій на підставі локалізації їх електорату за мовною та геополітичною ознаками. На їх думку ключовим для визначення типів українських політичних партій є «розкол за національно-культурним принципом: одна його частина – російськомовні й проросійськи орієнтовані громадяни, а інша – прозахідно налаштовані україномовні українці» [3].

Якщо Л. Ануфрієв говорив про територіальну локалізацію електоральних баз партій як суто внутрішньоукраїнське явище, то автори вищезазначеної доповіді бачать українську ситуацію лише однією з ланок загальної закономірності.

Посилаючись на досвід Бельгії, Канади й Швейцарії, описаний А. Лейпхартом, вони говорять, що хоча основним фактором, котрий визначає партійну ідентичність є соціально-економічний статус, проте в етнічно й релігійно гетерогенних суспільствах на перший план виходять фактори етнічної і релігійної приналежності. У вищезазначених країнах це релігія і мова, які утворюють релігійні та етнічні ідентичності, що вдало конкурують з соціально-економічною за вирішальний вплив на вплив на електоральну поведінку громадян. Хоча в Україні ні релігійна, ні етнічна ідентичності не стали поки основою протистояння, проте автори доповіді «В Україні формується партійна система обмеженого плюралізму» [3] вважають, що у нас сформувався власний тип ідентичності – національно-культурна, яка внаслідок Помаранчевої революції перетворилась на визначальний фактор партійної приналежності.

Броніслав Райковський в своїй статті «Трансформація вітчизняної партійно-виборчої системи» [4] правильно зауважує ідеологічні розходження між українськими партіями занадто незначні щоб бути підставою їх розрізнення; функції свої вони виконують слабо, тож пропонує поділ партій на «пропрезидентські» та «антипрезидентські», використовуючи в якості їх розрізнення фактор відношення до діючого президента.

Якщо звернутись до досвіду типологізації політичних партій на пострадянському просторі та в колишніх соціалістичних республіках Центрально-Східної Європи то маємо згадати про типологію політичних партій К. Джанди. Оперуючи політичною практикою країн він виокремив сім типів політичних партій у: 1) партії масових демократичних рухів («Солідарність» у Польщі, «Громадянський форум» у Чехії, «Саюдіс» у Литві, «Союз демократичних сил у Болгарії», «Фронт національного порятунку в Румунії» і т. ін.); 2) партії – залишки комуністичних партій; 3) відновлені довоєнні партії (ліберальні, консервативні, селянські); 4) етнічні партії (угорські партії в Румунії, Словаччині); 5) релігійні партії; 6) партії західних політичних цінностей (феміністичні, захисту навколишнього середовища тощо); 7) «екзотичні» партії (партії шанувальників пива) [5, с. 218]. За допомогою вказаних типів ми можемо типологізувати політичні партії що існували в Україні від 1991 року. Наприклад «Народний «Рух» це партія масових демократичних рухів, КПУ, СПУ та ПСПУ це партії – залишки комуністичних партій, Демократична, Республіканська партія тощо – партії західних політичних цінностей. Проте для аналізу сучасної партійної системи України його можна застосовувати лише частково. Ми можемо знайти етнічні партії (наприклад Партія угорців України), партії західних політичних цінностей та «екзотичні» партії, проте в рамки даної типології не вписуються практично усі основні парламентські партії України – «Народний фронт», «Опозиційний Блок» тощо.

Повертаючись до зазначених нам на початку статі класифікацій Дюверже та Ньюмана, та покладених в їх основу типогізуючих ознак – функції та організаційні особливості, ми можемо засвідчити прагнення використати їх в інших, більш сучас-

них дослідженнях.

Дослідник А. Веір, аналізуючи діяльність британської консервативної та Голлістської партії у запропоновував розрізняти орієнтовані на еліту та партії масового членства, перші керуються виключно верхівкою, хоча й не обмежують масове членство в своїх лавах, другі – надають членам партії більше повноважень. Фактично Веір, використовуючи організаційний критерій запропонований Дюверже, переносить акцент з кількості членів на їх можливості в рамках партійної організації. Класичних масових партій у світі практично не залишилось, оскільки падіння довіри до партій це загальносвітовий процес і він веде до відтоку партійців з лав партій, зменшення кількості їх членів, проте організаційні принципи навіть за цих умов у партій відрізняються.

Наприклад, в Україні, ми можемо говорити в організаційному плані про партії з єдиною організацією в основі, якими були Партія Регіонів, «Солідарність», УДАР та блоки, що складаються з групи партій, якими є «Опозиційний блок» та Блок Петра Порошенка. Також в організаційному плані в Україні відрізняються відносини між центром та регіональними організаціями. Відмінність полягає в мірі підконтрольності та автономності регіональних організацій.

Говорячи про принципи членства в партійній організації ми можемо поділяти українські партії за мірою інклюзивності та ексклюзивності. Перші практично не встановлюють суттєвих обмежень при прийнятті нових членів, крім звісно лояльності до партії, другі є більш суворими. Прикладом першого типу партії можна назвати Блок Петра Порошенко, прикладом другого типу – Правий сектор.

В цьому контексті доцільно говорити також про використання для аналізу українських реалій концепції партій «хапай усіх», оскільки Блок Петра Порошенка, «Народний фронт» та й інші партії дуже близькі до за описанням до вказано типу партій, для них не так важливий принцип членства, ідеологія знаходиться на другому плані, зорієнтовані вони на максимально широкий перелік груп інтересів, акцент в їх діяльності робиться на фігурах політичних лідерів. Антитезою до партії «хапай усіх» може бути партія з ексклюзивним членством, для якої все ж важливі ідеологічні моменти, яка відкидає можливість представництва тих груп інтересів що не вписуються в її ідеологічну доктрину, наприклад «Правий сектор», в меншій мірі «Свобода».

С. Волинець, розмірковуючи про можливості застосування принципу Дюверже для класифікації політичних партій наводить наступні варіанти класифікації: за рівнем складності партійної структури, наявністю чи відсутністю множини владних центрів, фракційною чи коаліційною структурою, способами розподілу ресурсів в рамках партійних організацій, проведення виборчих кампаній [6, с.145]. Два з цих параметрів – наявність чи відсутність множини владних центрів та проведення виборчих кампаній вписуються в запропонований нами поділ партій за типом відносини між центром та регіональними організаціями. В разі наявності у регіональних організацій певного рівня автономності, вони перетворюються на владні центри, центри прийняття рішень на місцевому рівні. Вони не є альтернативними по відношенню центральних органів партії, а швидше доповнюють їх, проте спроможні на незалежне прийняття рішень і розробку власної політики. Протилежністю є жорстко структуровані ієрархічні системи, що нездатні ні на самостійне прийняття рішень, ні на самостійне проведення виборчих кампаній.

За результатами «Революції гідності» в Україні почалося утворення нових партій не тільки за назвою, але й за принципами функціонування. Вони намагаються в своїй організаційній структурі дійсно втілити щось нове в плані складності партійної структури та способами розподілу ресурсів в рамках партійних організацій. Мова в першу чергу йде про «Демократичний Альянс», що змінив статус неприбуткової організації на політичну партію і намагається вести діяльність на засадах внутрішньої демократії, прозорості, колегіального прийняття рішень та відкритих

джерел фінансування, а також «Сила людей», та, в певній мірі «Самодопомога». Складність партійної структури передбачає широкий вплив рядових членів на прийняття рішень в партії, висока міра автономності регіональних відділень, розподіл ресурсів означає впровадження принципів фандрейзingu, співфінансування, відходу від практики утримання політичних партій великим капіталом в якості своїх лобістів. Проте впровадження усіх цих принципів поки що не обернулося загальною ефективністю політичних партій, які не показали гарних результатів за підсумками парламентських перевиборів.

Чергову спробу удосконалити класифікацію Дюверже здійснив у 1988 році А. Панеб'янко. В книзі «Політичні партії: організація та влада» він поділив усі партії на два основні типи: масово-бюрократичні та електорально-професійні. Його класифікація підкреслила професіоналізацію партій, головним завданням яких почала виступати боротьба за голоси виборців.

Для масово-бюрократичних партій характерною є особлива увага до своїх членів, зростання їх кількості, впровадження принципів виборної демократії в діяльності партійної структури. Для електорально-професійних партій характерні орієнтація на професійних політиків та політтехнологів, орієнтація на ієрархічну структуру партії, зорієнтованість на перемогу на виборах та слабкий зв'язок з членами партії.

В Україні практично усі партії є електорально-професійними. Розрізнення партій можливе в першу чергу завдяки відмінностям у принципах залучення електоральних професіоналів – політтехнологів. Вони або постійно працюють в структурі партії, або залучаються виключно на період виборчої кампанії.

Певним втіленням масово-бюрократичних партій були СДПУ (о) та Партія Регіонів. Обидві були зорієнтовані на максимальне збільшення кількості своїх членів, вбачаючи в цьому спосіб збільшення своїх прихильників та спосіб розвитку організаційної спроможності регіональних партійних організацій, перед якими ставились плани по залученню нових членів і робота над виконанням яких мала продемонструвати спроможність організацій до виконання поставлених завдань. Проте подібна діяльність просто доповнювала їх електорально-професійний характер.

Вищезгаданий С. Волинець, говорячи про класифікацію партій у дусі Ньюмана, запропонував альтернативну типологію партій, виходячи не стільки з їх функцій, скільки з їх цілей. Це партії, основною ціллю яких є отримання найбільшої кількості голосів на виборах (vote-seeking), партії, орієнтовані на здійснення певного політичного курсу, прийняття певного політичного рішення (policy-seeking), і партії, що прагнуть за будь-яку мету заволодіти державними постами (office-seeking) [6, с.147]. Подібна класифікація цілком може застосовуватись, звісно з певним уточненнями, і в Україні. Партії, основною ціллю яких є отримання найбільшої кількості голосів на виборах (vote-seeking), ми можемо поділити, в свою чергу, на два типи, що полюють на голоси заради потрапляння в парламент, навіть розуміючи, що обійняти якісь важливі пости їм не вдасться, наприклад «Батьківщина»; та партії, що виконують роль «технічних» і своїм завданням вбачають відбирання голосів у тих, хто претендує на потрапляння в парламент.

Прикладом партії, орієнтованої на здійснення певного політичного курсу, прийняття певного політичного рішення (policy-seeking) є «Правий сектор». Партії, що прагнуть за будь-яку мету заволодіти державними постами (office-seeking), це практично усі парламентські партії в сучасній Україні.

Висновки. Розроблені М. Дюверже, С. Ньюманом, А. Веіром, А. Панеб'янко та С. Волинцем класифікації політичних партій можуть, за певних умов використовуватись для аналізу партійної системи України. За умови адаптації вони можуть використовуватись, проте головним чином їх значення полягає у обґрунтуванні типологізуючої ознаки, згідно з якою можна розробляти власні типології, поділяючи партії, наприклад, на партії з єдиною організацією в основі, блоки, що складаються з групи партій; інклюзивні та ексклюзивні, партії з різним типом відносин між

центром та регіональними організаціями з відмінністю в мірі підконтрольності та автономності регіональних організацій.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Гонюкова Л. Політичні партії України: сучасність та перспективи розвитку / Л. Гонюкова // Аналітичні записки. – К., 2014. – 18 с.
2. Ануфриев Л. А. Партийная система Украины: особенности развития Украины [Электронный ресурс] / Л. А. Ануфриев // Вісник Одеського національного університету. – 2008. – Том 13. – Вип.5: Соціологія і політичні науки – С. 569–577. – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1635>. (дата звернення 20.04.2015) – Назва з екрана.
3. В Україні формується партійна система обмеженого плюралізму [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/articles/v_ukraini_formuietsya_partiyna_systema_obmezhenogo_plyuralizmu_100937.html?print (дата звернення 20.04.2015) – Назва з екрана.
4. Райковський Б. Трансформація вітчизняної партійно-виборчої системи / Б. Райковський // Вісник Центральної виборчої комісії. – К.: ЦВК, 2009. – № 2–3 (16–17). – С. 16–28.
5. Теория партий и партийных систем // Теория политики : Учебное пособие / Под редакцией С.Исаева. – СПб. : Питер, 2008. – С. 206–238.
6. Wolinetz S.B. Beyond the Catch-All Party: Approaches to the study of parties and party organization in contemporary democracies / S.B. Wolinetz // Political parties: Old concepts and new challenges / Ed. by Gunter R., Ramon-Montero J., Linz J.- Oxford: Oxford univ., 2002.- P. 136-165.

REFERENCES:

1. Honiukova L. Politychni partii Ukrainy: suchasnist ta perspektyvy rozvytku [Political parties in Ukraine: Present and Prospects of Development] // Analitychni zapysky. – K., 2014. – 18 s.
2. Anufriyev L. A. Partiynaya sistema Ukrainy: osobennosti razvitiya Ukrainy [The party system in Ukraine: peculiarities of development of Ukraine] [Electronic resource] // Visnyk Odeskoho natsionalnogo universytetu. – 2008. – Tom 13. – Vyp.5: Sotsiologhiia i politychni nauky – S. 569–577. – Access mode: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1635>.
3. V Ukraini formuietsia partiina systema obmezhenoho pliiuralizmu [Ukraine formed the party system of limited pluralism] [Electronic resource] – Access mode: http://vgolos.com.ua/articles/v_ukraini_formuietsya_partiyna_systema_obmezhenogo_plyuralizmu_100937.html?print
4. Raikovskiy B. Transformatsiia vitchyznianoj partiino-vyborchoi systemy [Transformation national party and electoral system] // Visnyk Tsentralnoj vyborchoi komisii. – K.: TsVK, 2009. – # 2–3 (16–17). – S. 16–28.
5. Teorija partij i partijnyh sistem (The theory of political parties and party systems) // Teorija politiki : Uchebnoe posobie (Theory of a policy: Textbook). – SPb. : Piter, 2008. – S. 206–238.
6. Wolinetz S.B. Beyond the Catch-All Party: Approaches to the study of parties and party organization in contemporary democracies / S.B. Wolinetz // Political parties: Old concepts and new challenges / Ed. by Gunter R., Ramon-Montero J., Linz J.- Oxford: Oxford univ., 2002.- P. 136-165.

Кремена В. И., кандидат исторических наук, доцент кафедры политологии ДНУ имени Олеся Гончара (Днепропетровск, Украина), E-mail: vvvvvvv2002@ukr.net

Партийная система Украины и традиционные типологии политических партий.

Аннотация. В статье проводится определение пригодности для описания украинского политического процесса классических, традиционных и новых типологий партий, разработанных на основании исследования и обобщения опыта партийной деятельности в демократических странах. Обосновывается, разработанные М. Дюверже, С. Ньоманом, А. Веиром, А. Панебьянко и С. Вольнцем классификации политических партий могут, при определенных условиях использоваться для анализа партийной системы Украины. При адаптации они могут использоваться, однако главным образом их значение состоит в описании и обосновании использования типологизующих признаки, согласно которым можно разрабатывать собственные типологии, разделяя партии, например, на партии с единственной организацией в основе, блоки, состоящие из группы партий; инклюзивные и эксклюзивные, партии с разным типом отношений между центром и региональными организациями по отличию в степени подконтрольности и автономности региональных организаций.

Ключевые слова: политическая партия, партийная система, партийная система Украины.

Kremena V., PhD in historical sciences, associate professor of the Department of politology Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (Dnepropetrovsk, Ukraine), E-mail: vvvvvvv2002@ukr.net

Ukraine's party system and traditional typology of political parties.

Abstract. In the article the definition of life to describe the Ukrainian political process of classical, traditional and new parties typologies developed based on research and summarize the experience of the party in democratic countries. Substantiates that developed Duverger, S. Newman, A. Veir, A. Panebyanko and S. Volynets classification of political parties may, under certain conditions, be used to analyze the party system in Ukraine. With the adaptation they can be used, but mainly their value lies in the description and justification typologizuyuchoyi signs by which you can develop your own typology, dividing the party, such as a party with only organization at the heart of blocks, consisting of a group of parties; inclusive and exclusive parties with different types of relations between the center and regional organizations with a difference in the degree of accountability and autonomy of regional organizations.

Key words: political party, party systems, party systems of Ukraine